

De steenuil houdt het klein

Hij is zelf niet erg groot, maar hij 'denkt' ook niet groot. De steenuil is een honkvaste vogel die alles dicht bij huis zoekt. Dat is een extra handicap bij de instandhouding van de soort. De afstanden tussen diverse territoria worden steeds moeilijker te overbruggen. Bescherming van de soort door verbetering van het leefgebied vraagt dan ook veel kennis.

Hij staat als kwetsbaar op de Rode Lijst, de steenuil, maar dat is niet omdat we zo weinig van hem weten. De afgelopen dertig jaar zijn zich door heel het land steeds meer mensen met steenuilen bezig gaan houden. Vrijwilligers plaatsen en controleren nestkasten, tellers proberen nauwgezet vast te stellen hoeveel steenuilen er in hun onderzoeksgebied voorkomen en onderzoekers met een ringvergunning doorkruisen soms hele regio's om zowel jonge als volwassen steenuilen van een ring te voorzien. Sinds kort zijn er bovendien de kijkers naar de webcams van Beleef de Lente; trouwe waarnemers die zorgvuldig elke prooi noteren die de oudervogels naar hun kroost brengen. Voortrekker in de bestudering en bescherming van de steenuil is de liefhebbersclub STONE (Steenuilen Overleg Nederland) waar professionele onderzoekers en amateurs elkaar vinden. STONE werkte van

2006 t/m 2008 samen met Vogelbescherming Nederland, SOVON en Landschapsbeheer Nederland in het project *Steenuil onder de Pannen*. Bij de afsluiting van dat project is een 'maatregelen-catalogus' gepresenteerd. Het is een handleiding om met name de voedselsituatie voor de steenuil te verbeteren. Want dat is toch wel een van de grootste problemen waarmee de steenuil worstelt.

De voedselsituatie is vaak zorgelijk

Een steenuil kent weliswaar een breed menu – met muizen, meikevers, larven, rupsen, regenwormen, kikkers, vogels, salamanders, vlinders en andere insecten – maar het

gebied waarin hij op prooi jaagt is van een heel beperkte omvang. Het merendeel van de prooien wordt gevangen in de directe omgeving van het nest, in een straal van 250 meter. Als er in die omgeving niet of nauwelijks muizen beschikbaar zijn, heeft de steenuil nog niet direct een probleem. Pas als hij niet kan overschakelen naar andere profijtlijke prooien, komt de aanvoer naar de jongen in gevaar. Precies daar geeft de catalogus veel aandacht aan: hoe verbeter ik de voedselsituatie voor de steenuilen op mijn erf en zorg ik voor voldoende variatie? De adviezen in de catalogus zijn deels gebaseerd op de resultaten van het onderzoek dat onder de vlag van Steenuil onder de Pannen is uitgevoerd. Op verschillende plekken in de Achterhoek, van oudsher een belangrijk gebied voor steenuilen, zijn broedparen uitgerust met een klein zendertje. Zo was het mogelijk hun dagelijkse omzwervingen te volgen. Tegelijkertijd werd de prooiaanvoer naar de jongen in verschillende nestkasten gevolgd door middel van infrarood camera's. We wilden niet alleen graag weten welke prooien de nestjongen te eten kregen, maar vooral ook waar deze gevangen werden. Pas dan kunnen we gerichte aanbevelingen doen voor de plaatsing en het beheer van kasten.

Paardenweitjes zijn interessant

Eén van de verrassende ontdekkingen was het belang van paardenweitjes en kort gazon. Het viel op dat de steenuilen veel tijd doorbrachten in een weide met paarden. Toen die naar een ander perceel verhuisden, verloren de steenuilen direct hun interesse. In de paardenweide vingen de vogels vooral meikevers en rupsen, terwijl het gazon een

belangrijke leverancier was van rupsen, larven en regenwormen. In een ander gebied bleek het belang van een mestopslag; hier werden grote aantallen rattenstaartlarven – een zweefvliegsoort – gevangen.

Een volwassen steenuil mag dan muizen kunnen missen, voor opgroeiende jongen is het een enorm belangrijke prooi. Hóe belangrijk bleek bij de steenuilenwebcam van Beleef de Lente in 2008. Aanvankelijk verliep alles keurig volgens het boekje. Op 13 april werd het eerste van de vier eieren gelegd en op 14 en 15 mei aanschouwden vier sneeuw witte donsballietjes het levenslicht. Hoewel de oudervogels hun uiterste best deden om voldoende prooi aan te voeren merkten trouwe kijkers al direct op dat de muizenaanvoer achterbleef bij de verwachtingen. In de eerste

zes dagen werden er slechts tien aangevoerd, tegen 32 in dezelfde periode vorig jaar. De oudervogels trachtten dit te compenseren met andere prooien. Op dag 10 bijvoorbeeld voerden ze maar liefst 267 larven en 71 rupsen aan. Het spreekt voor zich dat dit de oudervogels erg veel vliegnergie kostte. Ze hielden het tempo dan ook niet vol, met de onvermijdelijke sterfte van drie van de vier jongen als gevolg.

Te weinig jongen gaan broeden

De stand van de steenuil neemt sterk af in een langdurige ijs- en sneeuwperiode. Met de zachte winters van de afgelopen jaren heeft de soort dus geluk gehad. Maar zelfs onder deze gunstige omstandigheden is de jongenoverleving slechter dan verwacht. We rekenden erop dat 30% van de jongen aan het eerste broedseizoen begint, maar het is slechts 23%. Dat blijkt uit de onderzoeksresultaten die op 17 januari op de landelijke dag van STONE zijn gepresenteerd. Dat onderzoek is uitgevoerd door het Vogeltrekstation en betreft een analyse van 35 jaar ringgegevens. Een eerdere sombere vaststelling was dat de soort vrijwel helemaal verdwenen is uit Groningen, Friesland en een substantieel deel van Drenthe. Tussen 1972 en 2002 is de steenuil in 119 atlasblokken nieuw opgedoken – vaak door beter onderzoek – maar uit 288 verdwenen; een nettoverlies van 169 blokken. Dat is ernstig omdat de steenuil een standvogel is; de jongen zwermen hooguit twintig kilometer uit. Als de afstanden tussen territoria te groot worden, kunnen gebieden die weer geschikt zijn gemaakt voor de steenuil, niet meer worden gekoloniseerd.

Het is daarom zo belangrijk om eerst vast te stellen of en hoeveel er in een bepaald gebied zitten vóórdat er ideale omstandigheden worden gecreëerd. Zijn de aantallen bemoedigend dan nóg moet alles kloppen. Een leuke paardenwei op 400 meter is waar-

deloos omdat de vogel niet verder dan 250 meter van zijn nest foerageert. Een nestkast ophangen is mooi, maar als de omgeving met gif is belast – cadmium in uiterwaarden, DDE in oude boomgaarden – zal de reproductie te klein zijn. Redenen genoeg om ons in te blijven spannen voor een gezonde steenuilenstand. Bovendien zullen maatregelen om het leefgebied voor de steenuil aantrekkelijk te maken ook hun effect hebben op andere soorten. Als predator met een breed voedselspectrum staat de steenuil immers hoog in de voedselpiramide. In zijn kielzog zullen andere vogels, insecten en muizen en zelfs bloemen en planten, meeprofitieren. Niet alleen zal daardoor de kwaliteit van het landelijk gebied verbeteren, maar – en dat is zeker zo belangrijk – ook de betrokkenheid bij de natuur op en rond het erf krijgt een anker. In die zin mag de steenuil gerust het boegbeeld van het kleinschalige cultuurlandschap genoemd worden. ●

